

ÆЗНАГЕУÆГГÆНÆГ ДЗУРДИ КЪÆДЗЕЛÆБÆЛ УÆЗЗАУ ДОРТÆ БАСТ ФÆУУЙ!..

ЛАО-ЦЗЫ, недзамайнаг китаиаг зундилæг: «Зундгин балхон тугъдмондаг некæд фæууы. Арæхстгин тугъдон мæстигæр некæд фæууы. Знаги басæттунмæ ка арæхсуй, е лæборгæ нæ кæнуй. Адæмæн разамунд дæттун ка зонуй, е сæр сæрмæ хæссуй. Æнæ тухмиуæй цæрун – е фарни гъуддаг æй. Уæхæн лæг адæмæн разамунд дæттунмæ хъæбæр хуарз исарæхсдзæнæй. Уомæн æма æ менеугутæ æрдзи рагон уагæ æма исконди хæццæ баст æнцæ...»

Цæун райдæдта 1993 анзи мартъий

0+

Дигорæ

№23 (943) 2024 анзи 29 июнь – хорхæтæни мæйæ

Аргъ 1 туман

АХСГИАГ ФАРСТА

Сергей МЕНЯЙЛО:
«ÆМЗУНД-ÆМВÆНДÆЙ ГЪÆУАМА АРХАЙÆН ЗНАГГАДÆГÆНГУТИ НИХМÆ...»

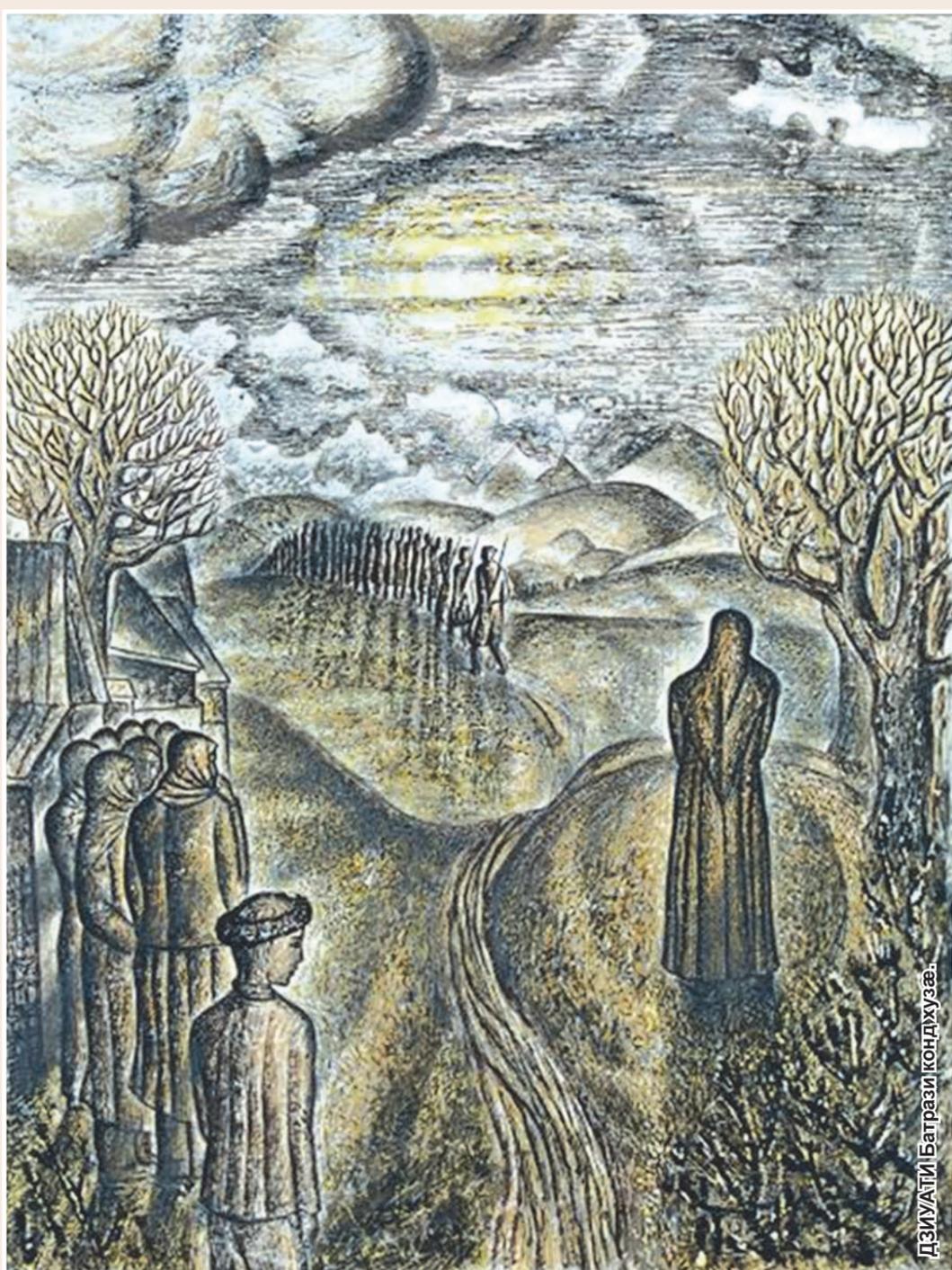
Нæ бæсти еугур дзиллитæ дæр хъæбæр зæрдристæй хъонц кæнунцæ, æрæги Уæрæсей ка 'рцудæй æма берæ æвуд адæм кæми бастъалдæй, еци фудра-кæндти фæдбæл.

Украини гæрзефтонг тухтæ ракетитæй фехстонцæ сахар Севастополи фæлладуадзæн рауæнтæ, сахар Махачкалай ба террористæ æнахъæл лæбурд бакодтонцæ киристон аргъауæнмæ æма дзиуиттаг ковæндонæмæ, рамардтонцæ медгъуддæгути къабази косгути. Фудгæнгутæ сæ зулундзийнæдтæн еци рауæнтæ цæмæн равзурстонцæ, е дæр лæдæрд æй. Æртæ æма цуппаринсæй анзей размæ фашистон Германи Советон Цæдесмæ гадзирахтæй ку 'рбалæбурдта, уæд æ фиццаг цæф адтæй Севастополь æма Одессæбæл. Уой дæр, Советон Цæдеси нихмæ тугъд идайæн, зæгъгæ, уой Германий разамунд нæма фегъосун кæнгæй, уотемæй... Æма, æвæдзи, фашистон Германий фæтæгги фæнзгæй, Украини нури, нацистон зундирахастмæ тулаваст разамунд дæр, сæ цæф Севастопольбæл уомæ гæсгæ фæккодтонцæ. Æма уомæй хъæбæр фæррæдудæнцæ – хъæбæр фæсмойнаг син фæууодзæнæй сæ æрра миуæ.

Дагестани ци террористон фудракæндæ арæзт æрцудæй, уомæй æ исаразгутæ гъавтонцæ айдагъ уоми дзиллæ нæ бастъалун, фал æнæгъæнæ Цæгат Кавказ таси бафтаун, аллихузон адæмихæттити æма конфессити минæвæртти фæккæрæдземæ кæнун, сауæнгæ тогниккалди буцæутæ ракъахун. Сæ ахъелгутæ дæр бæрæг æнцæ – Уæрæсей куд берæнацион æма берæконфессиналон паддзахадæ, уотæ фе-халун. Уой, Дагестани æверхъау цауи тухæй дзоргæй, нæ республики Сæргълаууæг Сергей Menyailo дæр уотæ баханхæ кодта:

ЕЦИ ХЪИАМÆТИ БÆНТТÆ – ÆНОСТÆМÆ ИМИСУЙНАГ...

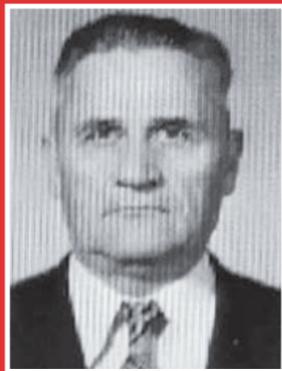

ДЗИУАТИ|Багърази кондхузæ.

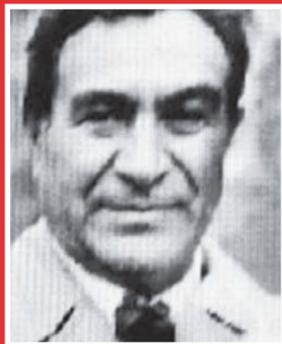
Хуæрзæрæги 22 июни Уæрæсей бæрæггонд æрцудæй имисуни æма хъонци бон – æртæ æма цуппаринсæй анзей размæ, 1941 анзи 22 июни немуга-фашистон æрдонгтæ гадзирахтæй æрбампурстонцæ Советон Цæдесмæ... Тогмондаг æзнагæн мæлæтдзаг нихкъуæрд раттунмæ исистадæй нæ бæсти еугур дзиллæ дæр, райдæдта Устур Фидибæстон тугъд... Хъæбæр радаргъ æнцæ еци хъиамæти бæнттæ, хъæбæр æверхъаудзийнæдтæ бавзурстонцæ нæ адæм. Фал син уæддæр ниффæразтонцæ, уодуæлдайæй тох кодтон-

цæ Уæлахези сæрбæлтау... Уомæ гæсгæ ба имисæн æма хъонци Бон дæр айдагъ 22 июни бæрæг кæнунæй гъæуама ма евгъуа – еци æверхъау тугъди цаутæ æма хабæрттæ нин æнотæмæ алли бон дæр имисуйнаг æнцæ. Æма нæ еци ихæс мах, газет «Дигорæ»-йи редакций косгутæ æнхæст кæндзинан еудадзуг дæр, мухургонд цæудзæнæнцæ аллихузон æрмæгутæ. Уæлдайдæр ба нур – иннæ анз нæ Цитгин Уæлахезбæл цуппаринсæй анзи ке æнхæст кæнуй, уой нимайгæй. Уæхæн æрмæгутæ кæсетæ нæ газети абони номери.

«ÆНЕМЕЛГÆ ПОЛК»

Бесолти Урусбийи фурт Сарæбий (1924-2007)

БЕСОЛТИ Гогай фурт Павел (1921-2011)

БЕСОЛТИ Хазмети фурт Николай (1898-1971)

БЕСОЛТИ Гиндай фурт Иван (1914-1990)

БЕСОЛТИ Дмитрийи фурт Хазби (1920-2007)

Сергей СМЕРНОВ (1915-1976), финсæг, æ киунугæ «Брести федар»-и (уой туххæй ин лæвæрд æрцудæй Ленинон преми), уотæ финста: «Брести федар гъæуайгæнугтæ дæр сæхе нæ нимадтонцæ алæмæти бæгъатæртæбæл. Етæ уотæ гъуду кодтонцæ: гъо, æз берæ зинтæ бавзурстон уоми. Брести федари, фал æз уотид æнхæст кодтон ме 'фсæддон ихæс, кодтон, кæнгæ мин ци адтæй, уой...»

чиколайаг Хуасдзаути З., уæдта болкъон Бекмæрзти И.

Арæнбæл ма тугъд æрæйафтонцæ не 'мзæнхонтæй беретæ. Уони хæццæ адтæнцæ 200-аг фестæг полки пулеметæй æхсæг Айларти Данел, фестæг взводи командир лейтенант Баликъоти Закир, 13-аг æфсади 50-аг артиллерион полки арtdивизий комиссар Гæзæнти Адулгери, 359-аг арtpолки дзармадзæнтæй æхсæг Гогати Сулейман, 75-аг фестæг полки æхсæг взводи командир Хъæдохти Амурхан, 30-аг танкити бригади 30-аг хецæн дзармадзæнтæй æхсæг дивизиони арtvзводи командир Хъаирти Хъудæберди, бастдзийнади сæрмагонд эскадрони взводи командир Хъибизти Андрей, взводи командир Махъоти Темурхъан, дзармадзæнтæй æхсæг Махъоти Азрат, кæстæр политразамонæг Фидарати Геуæрги, взводи командир Цæголти Хъазбег, фестæг взводи командир, лейтенант Цæрикъати Хусин, автоæрмæдзти хецæу Цирихати Александр, взводи командир Чибити Хизир æма иннетæ.

Тухгæнуги арæнтæбæл фиццагидæр ка исæмбалдæй, уонæй уоми беретæ æностæмæ байзадæнцæ. 1941 анзи юни-июли бæгъатæрæй фæммард æнцæ Цæгат Иристонæй мин æма фондзæдæ адæймагæмæй фулдæр. Айдагъ Рахесфарси районæй Брести фæммард æй 36 тугъдони. Тугъди фиццаг бæнтти Цæгат Иристони гъæутæ æма сахарти сæ зингхуст тугъдонтæбæл сæ цæстисуг фæккалдтонцæ 300 бийноти. Сæ хæдзæрттæбæл нæбал исæмбалдæнцæ Хумæллæгæй – Азиати Хусин, Акъоти Алихан, Бæройти Хæмæтхъан, Зилгæй – Болиати Солтанбег, Борухъуати Афæхъо, Заманхъулæй – Гобати Хъазбег, Хъусати Азырум, Зæронд Бæтæхъой гъæуæй – Дамзати Петр æма иннетæ, Беслæнæй – Хаблиати Мисост, Бедойти Сафарбег, Фарнæй – Æлборти Хангерий, станицæ Черноярскаяйæй – Гокьинати Семен, сахар Мæздæгæй – Степан Городецкий, Борис Доценко (тугъди фараст бонемæ – 22 июнæй 30 июнмæ фæммард æй 22 мæздæггаги), Хъизларæй – Ибрагим Довлатов, станицæ Павлодольскаяйæй – Алексей Жулин, станицæ Луковскаяйæй – Федор Торкунов, Къостайгъæуæй – Хутынатти Никъала, Гизæлæй – Адети Таймораз, Æлдаттати Петр (9 бонемæ – 8 адæймаги), Нартигъæуæй – Гусати Александр æма Барис (æдеугур Горæтгæрон районæй фæммард æй 29 адæймаги), Змейкæй – Дудиати Георги, Хæтæлдонæй – Хъайтмæзти Мурат, Алагирæй – Реуазти Тæтæри, Æрæдонæй – Æгкцати Юрий æма Адирхати Барис, Гъæдгæронæй – Гукати Хъайсун æма Хосроти Александр, Синдзигъæуæй – Баскати Ладе, Уорсдонæй – Гизикти Зелимхан, Дур-Дурæй – Дзидзойти Барис, Дигорайæй – Таусити Игнат æма Цирихати Михал, Толдзгунæй – Хæмицати Илас, Гуларæй – Хамихъоти Хадзимурат, Чиколайæй – Баликъоти Шамил, Кертанти Амурхан, Хъаирти Хусин, Кæрдзинæй – Бæрæгъунти Сергей, Елхоттæй – 6 адæймаги (Кирови районæй – æдеугур 20 адæймаги), Дзæуæигъæуæй – 36 тугъдони.

Тугъди фиццаг фараст бонемæ Цæгат Иристонæй фæммард æй æхсæрдæс æма æртинсæй афицери, уонæй – дууæ болкъони, дуинсæйгай æнтæй сæбал фулдæр нæма цудæй, иннетæ ба сæ еугурдæр – кæстæр æма хестæр лейтенанттæ, тугъди райдайæнæй анз раздæр æфсæддон училищæтæ каст ка фæцæй, уæхæнтæ. Рохсаг уæнтæ. Сæ рохс нæмттæ адæмæй некæд феронх уодзæнцæ...

БАТÆРТИ Урусбий

РЕДАКЦИЙÆЙ. Аци æрмæг ниффинсæг отставка болкъон, историон науки кандидат Батæрти Урусбий абони, гъулæггæгæн, не 'хсæн нæбал æй. Фал уæддæр æ берæ исфæлдистæдон хъуамæттæ, Устур Фидибæстон тугъди цаутæ æма хабæртти туххæй æ финст уацтæ, æ рауагъд киунугути хузи цæрунцæ, зонунади фарнæй нин лæггадæ кæнунцæ. Урусбий æ рæстæг куста Цæгат Иристони гуманитарон æма социалон æртасæнти институтуи хестæр наукоу косæгæй.

ЕЦИ ХЪИАМÆТИ БÆНТÆ – ÆНОСТÆМÆ ИМИСУЙНАГ...

Фашистон Германи 1941 анзи 22 юни æрбампурста Советон Цæдесмæ, гадзира-хаттæй ибæл рацæугæй. Райдæдта Устур Фидибæстон тугъд. Гитлеронтæ федарæй æууæндтæнцæ, тугъд берæ рæстæг ке нæ рахæсдзæнæй æма ке фæууæлахæз уодзæнæнцæ, уобæл. Фал сæ сау фæндитæй фæфудевгед æнцæ. Аккаг аргъ не 'скодтонцæ, советон адæмтæ сæ еумæйаг Фидибæстæбæл цæйбæрцæбæл æновуд æнцæ æма æ сæрбæллæтæ тохмæ цæйбæрцæбæл уодуæлдæйæй цæттæ 'нцæ, Сурх Æфсад тохунгъон æй, уой.

Тухгæнуги фиццаг цæф æхемæ райста Брести федар æма фиццагидæр бацудæй Фидибæсти тугъди историмæ. Е 'скъуæлтхдзийнадæ иссæй евгъуд тугъди намусиндæр сифтæй еу. Еци-еу рæстæг цудæнцæ тухгин тугъдтитæ æгас территориябæл дæр. Раст загъта англисаг историк Б. Лиддел Гарт, фиццаг хатт уруссæгги гъæддудзийнадæбæл немучæгтæ исæмбалдæнцæ Брестбæл æртеголи, зæгъгæ, æма е адтæй устур нифсдæттæг урок, знагмæ фæдæни ци æнгæллæмæ кастæй, уомæн.

Брести федар багъæуай кæнунуи тугъдтити еузæрдиуонæй тох кодтонцæ нæ бæсти цæрæг дæс æма инсæй адæмихаттæй минæваремæй фулдæр, уони хæццæ – Цæгат Иристони фондзæдæ фурумæй фулдæр. Кедæрти си æримисæн: Амилахуанти Мухаджир, Бадзити Кермен, Будтути Агубе, Гъуцъунати Асаф, Дзодзайти Алихан, Хъаирти Назир, Хъарданти Хадзимæт, Махъоти Ибрагим, Ехиа æма Джабраил, Химилонти Рамазан, Цъебойти Мæхæмæт æма Нох, Цомайти Дзæдте – Ирæфи районæй; Акъоти Тох, Билаонти Дудар, Гæдзаути Геуæрги, Уæзæгги Исмаил, Мамукъати Таймураз, Мæрзойти Михал, Сæбанти Хангери – Дигори районæй; Годжисати Александр, Кокайти Дзæмболат, Бигъулти Мæхæмæт, Зæйттати Алихан – Хумæллæгæй; Бæцæзати Темурхъан – Заманхъулæй, Кутепов Андрей æма Дудиати Георги – станицæ Змейкæй; Дудиати Хъантемур – Црауæй; Къибирти Барис æма Мсойти Хъадзимурат – Емаусæй (Раздзогæй); Челдити Илья – Алагирæй... Уонæй беретæ ами байзадæнцæ æностæмæ. Никки фулдæр ба си фæгъгъæмарæ кодтонцæ фашистти дзæмбуги.

– Махмæ, еумæйаг скъолати раздæри ахургæнугтæмæ, æфсæдмæ фæдзæдзурдонцæ 1939 анзи, нæ цæстæ дæрдтан арæнтæмæ, цæугæдон Буги æндаг билгæрони лæдæрдтан цидæр бæлах, – нæ еу фембæлди æримиста политикон разамонæги раздæри хуæдæйæвæг Гогичати Александр.

– Мæ бон æй федарæй уотæ зæгъун, æма тугъд мах, ирæнтти къуари, 125-аг фестæг полки пулеметон роти уогæй, æгудзæгæй не 'рæйафта нæ хæлардзийнади фæрци, – дзурдта Кокайти Дзæмболат.

Мах, фæскомцæдесон активистти, полки хестæр пропагандист Четверяков 1941 анзи 21 юни æхсæвæри фæсте ракодта Брестмæ афицери Хæдзæрæмæ. Уордигæй æрбаздахтан фæсæмбесæхсæвæ. Федарæй еуминкый æндæдæр Буги билгæрон фегъустан цидæр дзанхъула æма танкити рæхисти æзгули. Сурхæфсæддон Мудойти Мухтар гъуддаг балæдæрун кодта хестæр лейтенант Щукинæн. Е цæхгæр загъта: «Ма тæрсетæ». Уæддæр цидæр бæлах лæдæргæй, мах 3-аг пулеметон роти политикон разамонæги хуæдæйæвæг Джелити Майрæни хъæппæрсæй сосæгтай искодтан нæ дзæуæмæуттæ.

Уомæй къуæрей раздæр цæгатаг колдуæрттæмæ хæстæг Буги билгæрон иссирдтан нæ хъалагъуртæй еуей мард. Æ тохæнгарз æ хæццæ нæ разиндтæй, ка 'й рамардта, етæ ин æй, æвæдзи, сæ хæццæ фæххастонцæ. Цалдæр боней дæргъи нæмæ фæззинниуонцæ хабархæсгута дæр. 21 юни ба нæмæ къазармæ 'рбацудæй авгæвæрæг, польшаг. Е загъта: «Цæмæн гъæу æвгитæ æвæрун, кæд æма ахсæви алцидæр æрцæудзæнæй пурхæгонд. Æмбæлттæ, уæхе гъæуай кæнæтæ. Исон уæбæл немуч æрбампурдзæнæнцæ...» Махæй фунæй неке кодта. Дзурдтан сабургай иронау. Старшина дæр нæ фунæй кодта. Æвæдзи, лæдæрдтæй тасдзийнадæ.

– Арв бамбарзта тогсурх мегъæ, лæбурдта имæ сау хъуæцæ, – æ дзубанди идарддæр кодта Александр. – Уæлдæф байдзæг æй хъилмайæй, тахтæнцæ имæ агоридортæ, дортæ, зæнхи гæппæлтæ, калдæнцæ бæлæстæ, ихалдæнцæ хæдзæрттæ. Уотемæй мах исæмбалдан тугъдбæл...

Советон тугъдонти фулдæр хай еу-гæйттæй, уæдта къуæрттæй еци трагикон рæстæг кодтонцæ бæгъатæр тох. 197-аг фестæг полки тугъдон Коцти И., зæгъæн, 21 июнæй 22 июнмæ æхсæви ци фæдæрттæ арæзт цудæнцæ, уони гъæуайгæнæй, знаги æрбампурсти сахатти байахæста дот æма, уоми пулеметтæй æхсгæй, нæ бауагъта цæугæдон Санбæл нимæлæуугути æрбахезун. Æскъуæлтхдзийнадæ равдистонцæ болкъон Н. Деметъеви 99-аг фестæг дивизий тугъдонтæ Перемышбæл тохи. Уоми елхоттаг, танкити взводи командир лейтенант Габисати Дзанхот ниппурхæ кодта знаги æртæ танки.

Знаги нимæ бæгъатæрæй хуæстæнцæ инæлар Г. Макушеви 41-аг фестæг дивизий тугъдонтæ. Етæ ин айдаг карз никхъуæрд нæ лæвардтонцæ, фал аст километри бауоддæр æнцæ Польший æрдæмæ. Аци дивизий тухтонцæ Цæгат Иристонæй мин æма фондзæдæ тугъдонемæй фулдæр: фестæг ротити командиртæ, лейтенанттæ Туккати П. Дигорайæй æма Саулохти И. Веселыйæй; пулеметон взводи командир лейтенант Сотати К. Уоми бæгъатæрæй фæммард æнцæ 102-аг фестæг дивизий комиссар, дигорайаг, майор Кацанти В. æма танкити батальони

Аци циртдзæвæн Брести федари фæзуати æвæрд æй гъæуайгæнугути номерæнæн.

командир, кировигъæукаг, хестæр лейтенант Туати В.

Еци анз июли Киевмæ бацæуæни сахар Белая Церкови райони карз тугъдтити архайдта 165-аг фестæг дивизи. Е арæзт æрцудæй Дзæуæигъæуи. Литвай-Германий арæнбæл немучаг тухгæнугтæбæл фиццаг исæмбæлæг 10-аг фестæг дивизий исконди адтæй, 1939 анзи æфсæдмæ Цæгат Иристонæй кæмæ фæдзæдзурдонцæ, уæхæн 500 тугъдонемæй фулдæр. Таллин гъæуайгæнæй, архайдтонцæ цæгатиристойнæгтæ: майор Багати Н., лейтенант Н. Иваненко, капитан Мурасти С., рæнгъонтæ æма сержанттæ Гæлæбути И., Г. Матрос, Цорæти Б, Охъазти Г., Гæззати Н. æма берæ æндæртæ.

Райгурæн къæсæрæй идард рауæн, Заполярьей æма Ленинградмæ денгизбæл бацæуæни, Райгурæн бæстæ гъæуай кодтонцæ 14-аг æфсади 52-аг фестæг дивизий исконди Баликъоти Мæхæмæт, Лакути Мæхæмæт, Легкойти Батæрбег, Легкойти Хадзирæт, Цорити Дзанхот, Хъибизти Дзандар, Худæлти Харитон æма иннетæ, æрдæгсакъадах Ханкойи – æхсæг взводи командир Хуадонти Сулейман æ бийнойаг Вери хæццæ, денгизон Дзарасати Роберт.

Карелий фронти 62-аг хецæн æсгарæг батальони командир майор Худæлти Харитон тох кодта 1941 анзи 28 юни Баренци денгизи билгæрон Мурманскмæ бацæуæни немучаг-фашистон хуæнхаг-æсгарæг дæлхайадæбæл æрцудæй устур зиантæ – фæммард си æй 1250 адæймаги, æма знаг изолдæр тохун нæбал бандиудта.

Тæккæ нигулæндæр арæнбæл тугъд æрæйафта 20-аг механизацигонд корпуси 24-аг мотоциклетон полки командир

Зундгонд Финсæг Павленко Петр Андреи фурти райгурдбæл 29 юни исæнхæст æй фондз æма æхсæзинсæй анзи (1899-1951). Цæгат Иристон немучаг фашистон æрбалæборгутæй исуæгъдæ кæнунуи тугъдтити архайдта нуд журналист.

Гитлерон æрдонгти исконди адтæнцæ æма Советон Цæдеси нихмæ тугъди æгæрæй-æгæрдæр архайдтонцæ нуртæккæ дæр нæ нихмæ аллихузон санкци-тæ æма æндæр фудмиутæ ка аразуй, еци паддзахæдти æфсæддонтæ сæдæгæй минтæй. Æма немугаг фашистти æмдзæнхон уогæй, сæ хæццæ æмдзугæй адтæнцæ æвæрхъаудзийнадæгæнæг. Уогæ абони еуæй-еу «хуæдæвзурд» историктæ сæ раст кæнунцæ, дзорунцæ, гъома, етæ уотид бæхтæргутæ æма хуæруйнаггæн-гутæ адтæнцæ. Фал си иронх кæнуй е, æма еци хъозонти æфсæдтæ адтæн-цæ тохæнгæрзтæй ефтонг дæлхайæд-тæ, æма сæ агъаз ку нæ адтайдæ, уæд æвæрхъау тугъд тагъддæр банцадайдæ, уæдта си минкыйдæр адæми цард рас-кьудайдæ.

ИТАЙЛАГ ФАШИСТТÆ ДОНБАССИ

Итали адтæй Гитлери цæдесон æма нæ нихмæ тугъди ке бацудæй, уомæй нæмæ бавзиста. Германий хæццæ еу рæстæг Итайлаг экспедицион корпус фронт-мæ рандæй æма 1942 анзи сентябрмæ уоми адтæй 230 мин æфсæддони. Итай-лаг фашисттæ байахæстонцæ Донбасс, æмпурстонцæ Сталиномæ (нуртæккæ Донецк), уæдта Горловкæ æма Орджони-кидзе мæ (нуртæккæ Енакиево). 1942 анзи декабри Сурх Æфсад бундзагъд никкодта æхсæз итайлаг дивизий, 1943 анзи январь ба дæрæнгонд æрцудæй сæ Альпаг корпус дæр. Æдеугурæй ССР Цæдеси сæ адзал исирдтонцæ дæс æма инсæй мин итайлаг фашистемæй фулдæр, æртинсæй мини ба уацари бахаудтæнцæ.

РУМЫНÆГТÆ РАМАРДТОНЦÆ ДÆСГАЙ МИН САБУР ЦÆРÆГИ

Румынæгтæ дæр ССР Цæдесмæ 'рбампурстонцæ 1941 анзи 22 июни. Сæ хуæдтæхгутæ бомбитæ 'ргæлстонцæ Хъиримбæл, Молдави æма Украинæбæл. Айдагъ Бессарабий карз тугъдтити 1941 анзи Румыни æрæвардта 420 гебогы. Ру-мынæгтæ архайдтонцæ Одессæ æма Хъи-рими тугъдтити, сæ ном «райгъустæй» сæ гъæддагдзийнадæй, сабур цæргутæ æма уацайрæгти æгъатирæй ке мардтонцæ, уомæй. Фал румынаг æфсæддон хæйттæ сæхуæдтæ дæр байафтонцæ аккаг ник-кьуæрд. Тæккæ устурдæр зæрантæ сæ-бæл æрцудæй Сталингради алфамбулай тугъдтити, фæццæф æнцæ, кенæ æбæ-рæгæй фесавдæнцæ 57 мин румынаг æф-сæддони.

ВЕНГРИАГ 205 ГЕБОГЫ

Венгри ССР Цæдеси хæццæ тох кæ-нун райдæдта 1941 анзи 27 июни. Уæд цуппар æма дуинсæй мин рæнгъон æфсæддони æма афицери рандæнцæ фронтмæ. 1942 анзи уалдзæгмæ 205 мин венгрияги адтæнцæ Искæсæйнаг фронт-ти æма архайдтонцæ Воронежи алфам-булай тугъдтити. Фал ами сæ адзал ис-сирдтонцæ. 1943 анзи январь Воронежаг фронти æфсæдтæ ниппурхæ кодтонцæ тухгæнгути. Мадьяртæй фæгъгудæй 148 мин адæймаги.

ДАНИЙÆГТÆ СÆХЕ ФИНСТОНЦÆ СС-И РÆНГЫТÆМÆ

Гитлеронтæ Дани байахæстонцæ 1940 анзи 9 апрели. 1941 анзи 29 июни данийаг газеттæ фегъосун кодтонцæ, Бархеуон корпус СС «Данмарк» больше-визми нихмæ тохунæн арæзт ке цæуй, уой туххæй. Сæхе имæ ниффинсун код-тонцæ 6 мин данийагæй бæрцæ. 1942 анзи майи данийаг эсэсовæгтæ бацу-дæнцæ СС «Мертвая голова»-йи æртик-каг танкон дивизий искондмæ. Уæд етæ Новгороди облæсти бахаудтæнцæ «Де-мянский котел»-мæ æма си уоми фæгъ-гудæй цуппаринсæй процентей уæнгæ. Æдеугурæй ба дæс мин данийаги тох кодтонцæ ССР Цæдеси нихмæ.

Немуцаг афицер фæндараст кæнуй словакаг æфсæддонти Советон Цæдеси нихмæ тугъдмæ.

ССР ЦÆДЕСМÆ АЙДАГЪ ГЕРМАНИ НЕ 'РБАМПУРСТА 1941 АНЗИ

Хорватий фюрер Анте Павелич трибунай разæнгард кæнуй е 'рбæстон æфсæддонти Советон Цæдеси нихмæ тохмæ.

СЛОВАКÆГТÆМÆ ХУÆЗДÆР ФÆККАСТÆЙ УАЦАРИ

Словаки ССР Цæдеси нихмæ тохи бацудæй 1941 анзи 23 июни – дууæ фе-стæг дивизий, дзармадзанти æртæ полки, танкити батальон рарвиста Украинæ æма Белоруссимæ. Уомæй уæлдай ма хуæд-тæхгуту еу полк (41 дæрæнгæнæги æма 30 бомбитæ гæлдзæги) дæр. Фал словакæгтæ ахид фæуиуонцæ Сурх Æфсади фарс. Еу-хатт уацари æхе равардта æнæгъæнæ фе-стæг батальон, гаубицити батарейæ, хуæд-тæхгутæмæ зелæг дивизион. Искæсæйнаг фронти тохæг словакаг 42,5 мин рæнгъон æфсæддони æма афицеремæй фæммард æнцæ æртæ мини, авд æма инсæй мине-мæ ба хуæздæр фæккастæй сæхе уацари раттун.

ФИННАГТÆ ÆХСТОНЦÆ «ЦАРДИ НАД»

Советон хуæдтæхгутæ 1941 анзи 25 июни бомбитæ 'рбалдтонцæ, ССР Цæде-сæн фиццаг уæлдæфон цæфтæ никкæнуни туххæй 22 июни немугаг-фашистон уæл-дæфон флот «Люфтваффе»-й хуæдтæхгу-

тæ ци финнаг аэродромтæй истахтæнцæ, уонæбæл. Финнæгтæн е «фагæ адтæй», цæмæй Советон Цæдеси нихмæ тохун рай-дæдтайуонцæ, уомæн. Еумæйагæй Фин-ляндий дууæ æфсади – 530 мин гебогы, 159 кунæггæнæги, 22 бомбитæгæлдзæги æма берæ наутæ рарвиста фронтмæ. 1941 анзи сæрди æма фæззæги финнæгтæ бай-ахæстонцæ Карели æма цæгатаердигæй æртумбул æнцæ Ленинградбæл. Уомæй уæлдай уони фудæй хъæбæр гыгæдард цудæй «Царди над» – Ленинградæн нæ бæстæ айдагъдæр ке фæрци адтæй агъаз кæнунгъон, еци еунæг над. Финнæгтæ ке исаразтонцæ, еци концлагерти фæммард æй дууæ æма дуинсæй мин советон уа-цайрагемæй фулдæр, Финляндийæй ба тугъди фæгъгудæй фондз æма цуппарин-сæй мин адæймаги.

ХОРВАТИАГ ЛЕГИОН

Хорвати Советон Цæдеси нихмæ то-хун райдæдта Германий хæццæ еци-еу рæстæг. Июли арæзт æрцудæй техникæй ефтонгонд бригадæ æма Хорватиаг ле-гион, уæдта 2200 адæймаги кæми адтæй,

уæхæн фестæг полк. Æдеугурæй ССР Цæ-деси нихмæ тугъдтити архайдтонцæ дæс мин хорватиаг рæнгъон æфсæддони æма афицери. Сауæнгæ ма Хорватиаг денгизон легион дæр адтæй æма лæудтæй Геническ æма Мариуполи.

БАРХЕУОНТÆ – РЕЙХСТАГИ

Комкоммæ тугъди ка нæ архайдта, еци бæститæй ба кæцидæртæ уæддæр сæ бархеуонтæ рарвистонцæ гитлерон æфсæдмæ. Зæгъæн, Испанийæй фронт-мæ рандæй «Голубая дивизия», æма уор-дæмæ тугъди рæстæги æрвист æрцудæй авд æма дуинсæй мин рæнгъон æфсæд-дони. Уомæй уæлдай «Голубая дивизия» архайдта Ленинградбæл æрхъолай дæр, испайнаг тæхгутæ ба бомбитæ гæлстонцæ нæ цæгатаг сахартæбæл. Æдеугур испай-нæгтæй фондз мин адæймаги фæммард æй тугъди.

Фашистон Франци дæр гитлерон æф-сæдæн фæййагъаз кодта Французæг бар-хеуон легионæй, большевизми нихмæ тох кæнуни рæуонæй.

«Фиццаг 2452 бархеуони августи ран-дæнцæ ССР Цæдесмæ, – зæгъуй историк Денис Ахременко. – Минкый фæстæдæр уонæмæ никкидæр ма цалдæр мин фран-цузæги байеу æнцæ. Æцæг син естæмæй «фескьуæлхун» нæ бантæстæй...»

Голланди ба нæ нихмæ æрæвардта СС-и æртæ бархеуон танкон-гренадерон дивизий. Уонæми голландийæгтæй уæл-дай адтæнцæ бельгийæгтæ, данийæгтæ, норвегийæгтæ, латышæгтæ, испайнæгтæ æма французæгтæ. Аци дивизитæй еу «Нордлайд», зæгъгæ, дæрæнгонд æрцудæй Рейхстагмæ хæстæг.

Алексей ОВЧИННИКОВ.
Уац æма къартæ ист æнцæ
социалон хизæгтæй.

ДЗУРДДЗÆУГÆ ГЪУДИ

Дмитрий СУРЖИК,
историон наукити кандидат, Уæ-
рæсей наукити академий еумæйаг
историй Институти косæг:

«НАЦИСТТÆН АГЪАЗГÆНÆГ АДТÆЙ ЕВРОПÆ ÆНÆГЪÆНÆЙДÆР...»

Нæ Фидибæсти нихмæ Дуккаг дуй-неуон тугъди рæстæги тох кодта еугур «евроцæдес» дæр. Уацайрæгти тух-хæй статистикæ ку райсæн, уæддæр фæуиундзинан: алли æртæ немугагæй æмвæрстæ тугъдтити архайдта Европи æндæр адæмти еу минæвар. Рæуагитæ адтæнцæ æмхузон. Румынæгти фæн-дадтæй Бессараби раздахун, сæхерди-гæй æй фæккæнун. Финляндий 1940 анзи Советон Цæдеси хæццæ тугъди састу бунати ке байзадæй, уой туххæй æй нур фæндадтæй фæууæлахæз ун æма Ка-рели æхемæ æрбайеу кæнун. Венгрий-æгтæ сæ маст истонцæ сæхе сæрма-гонд «1919 анзи революций» фæдбæл, испайнæгтæ ба – æ рæстæги Испаний граждайнаг тугъди ка архайдта, еци ин-тербригадти туххæй.

Еугур аци æфсæдтæ устур агъаз адтæнцæ Гитлерæн. Дзубанди айдагъ æфсæдтæбæл дæр нæ цæуй. Алли фæндзæймаг танк дæр адтæй чехаг ав-токонцерн «Шкода»-й уагъд! Æрхъолай бахауæг Ленинград немугæгтæ æх-стонцæ еци «Шкода»-й æма французæг фирмæ «Ле Крезон»-й уагъд дзармадзан-тæй. Уомæй уæлдай ба ма алли немугаг танкæн æ дæс æма инсæйæймаг хай дæр арæзт адтæй «нейтралон» Швейций æрзæттæй цæттæгонд æфсæйнагæй. Франци Германийæн барвиста цуппар мин хуæдтæхæги, дæс мин авиамотори, дууадæс æма дуинсæй мин уæзласæн хуæдтолги. Еу дзурдæй, нацисттæн агъазгæнæг адтæй Европæ æнæгъæ-нæйдæр. Абони дæр бабæй аци пад-дзахæдтæ еумæ нæ нихмæ аразунцæ аллихузон фудмиутæ – санкцитæ æма æндæр хъоргæнæнтæй.

«ÆНÆМÆЛТÆ
ПОЛК»БЗИКАТИ Ислами
фурт ДзантемурСЛБАНТИ Соломони
фурт Сергей
(1916-1942)ТАМАТИ Урусбийи
фурт Николай
(1918-1948)ЦОРИОНТИ Ибрагими
фурт Барис
(1924-1995)

ИРИСТОНÆН ДÆР ÆЙ Æ ХЪÆБОЛÆ

СОВЕТОМ ЦÆДЕСИ ДУУÆ ХАТТИ БÆГЪАТÆР, ИНÆЛАР-МАЙОР
ИВАН ФЕСИНИ РАЙГУРДБÆЛ ИСÆНХÆСТ ÆЙ 120 АНЗИ

Устур Фидибæстон тугъди дзамани Советон Цæдеси Бæгъатæр ка иссæй, Иристони еци æхсæрдæс æма æртинсæй æхсаргин фуртемæй дууемæн – Плити Александри фурт Иссæн æма Иван Ивани фурт Фесинаен – нæ бæсти аци цитгиндæр хуæрзеуæг аккагонд æрцудæй дууæ хатти. Уой дæр И.Фесинаен еци цитгин ном дууæ хатти лæвæрд æрцудæй еу анзи дæргъи – 1943 анзи мартъий æма ноябри.

Æ берæ æскъуæлхтдзийнæдтæн ин аргъ кæнгæй, æримисуни аккаг ке æй, уобæл алкедæр исарази уодзæнæй. Фал уой хæццæ ба, ка 'й зонуй, еске уотæ дæр бафæрсдзæнæй, гъома, Иристон æй æ аккаг фуртбæл цæмæ гæсгæ нимауй, нæ республикæмæ ци барæ даруй... Уомæ гæсгæ ба Иван Фесини туххæй райдайæн æ тæрнади хабæрттæй.

Иван Фесин райгурдæй 1904 анзи 24 июни Ростови Каменски райони хутор Муравлевой. Сæ бийнонти царди уавæртæ уоййасæбæл æгудзæг адтæнцæ, æма биццеу дæсанздзудæй иссæй къæбæр амалгæнæг, ихуæрсти бацудæй бонгинтæмæ. Дæс анзи ибæл исæнхæст æй, уотемæй æ фидæ фæммард æй гермайнаг фронти, Фиццаг дуйнеуон тугъди архайгæй. Уомæй цуппар анзи фæстæдæр ба рамардæй æ мадæ – фургустæй, фурагудзæг царди уавæрти бæлахæй. Гъе уотемæй цуппæрдæсанздзуд Иван бустæги седзæрæй райзадæй. Косунмæ бацудæй.

Архайдта, аразта æ карни хабæрттæ. Цалинмæ имæ 1926 анзи нæ фæдзæрдтонцæ Сурх Æфсади рæнгитæмæ. Æфсæддон служби фæрци гъæукаг биццеуи цард æхе цæхгæр раййивта. Иван разæнгардæй æнхæст кодта служби ихæстæ, лæмбунæг ахур кодта тугъдон техникæ æма 'й 1927 анзи ахур кæнунмæ раивистонцæ Дзæуæгигъæуи фæстæгæфсæддон скъоламæ. Цубур рæстæгмæ лæхъуæн иссæй ахургæнæндони раззагдæр курсантæй еу. Æфсæддон ахургæнæндонæ æнтæстгинæй каст фæууогæй службæ кодта, Пятигорски, Грознай æма Дзæуæгигъæуи ка æрбунæттон æй, еци медæфсæдти рæнгити.

Æригон афицер архайдта æ зонундзийнæдтæбæл æфтаунбæл, ахур кодта командирти цæттæ кæнуни системи, фæстæдæр фæсаууонмæ ахур кæнунмæ бацудæй Мæскуй М.Фрунзей номбæл æфсæддон академимæ æма 'й 1941 анзи каст фæцæй. Академий фæсте Иван косун райдæдта Дзæуæгигъæуи арæнгъæуайгæнæн училищæй ахургæнæгæй. Устур Фидибæстон тугъд дæр æй аци бунати æрæйафта.

Тугъди райдайæнæй цалдæр бони фæстæдæр майор Фесини раивистонцæ Цæгат-Нигулæн фронтмæ æма 'й ами исæвардтонцæ 159-аг дивизий фæдæсгарунади хæцауæй. Иван фæдæсгарутæн хæвардта дæсни разамунд, æ дæлбаргинти хæццæ берæ хæттити адтæй фашистти фæсвилдунæ æма си æнхæст кодта диверсион ихæслæвæрдтæ.

Æхсаргин æма хъæппæрсгун афицери 1941 анзи августи исæвардтонцæ сахар Зæронд Руссæмæ хæстæг тугъдтити архайгæй 259-аг дивизий полки командирæй. Карз тугъдтити архайгæй, Иван Фесин 20 августи фæццæф æй æма æртæ мæйей дæргъи 'й фæдзæдзæбæх кодтонцæ æфсæддон сæйгæдони.

Ноябри кæрони Фесини раивистонцæ Генералон штаби академимæ цубургонд программæмæ гæсгæ ахур кæнунмæ. Аци ахургæнæндонæ каст фæууни фæсте ин равардтонцæ дæлболкъони цин æма 'й 1942 анзи майи исæвардтонцæ 3-аг танкон æфсади 13-аг фæстæгæфсæддон бригади командирæй.

Фесини бригадæ архайдта Воронежæг фронти агъазиу тугъдон операций, 1943 анзи январæй мартъий уæнгæ фашистон æфсæдтæй уæгъдæгонд æрцудæнцæ сахартæ Россось, Чугуево æма æндæр цæрæн рауæнтæ.

Еци тугъдтити И.Фесин æгæрон лæгдзийнадæ ке бавдиста, уой туххæй ин исаккаг кодтонцæ Советон Цæдеси Бæгъатæри ном. Уой фæдбæл курдиадæ бафинстонцæ 3-аг танкон æфсади æма Воронежæг фронти командæгæнгутæ инæлар-лейтанант П.Рыбалко æма инæлар-болкъон Ф.Голиков.

Фæлтæрдгун афицерæн 1943 анзи 1 мартъий равардтонцæ Советон Цæдеси Бæгъатæри ном,

уæдта æмгъудæй раздæр – болкъони цин.

Уæззау цæфи фæсте номдзуд балхон нæуæгæй бабæй бахаудтæй, æртæ мæйи кæми раивиста, еци æфсæддон сæйгæдонæмæ. Æма æхе ку исдзæбæх кодта, уæд æй июли райдайæни исæвардтонцæ Будуйрон фронти 236-аг фæстæгæфсæддон дивизий командирæй.

Сæрди Фесини дивизи архайдта Галеуварс Украини цæрæн рауæнтæ вермахти æфсæдтæй исæрбарæ кæнуни тугъдтити. 24 сентябри изæрæй æфсæддон еугонд бахъæрттæй сахар Днепропетровскмæ хæстæг цæугæдон Днепри билгæрæнтæмæ. Аци рауæн цæугæдони уæрхæ хъæрттæй 800 метремæ. Дивизийæн равардтонцæ Днепри сæрти базезуни бардзурд. 26 сентябри æхсæви дивизий фæдæсгарути къуар бæлæгъгæбæл бахизтæй Днепри рахес билæмæ, бонæй ба цæугæдони сæрти хезун райдæдтонцæ дивизий сæйраг хæйттæ.

Знаг Днепри сæрти хезæг сурхæфсæддонти рауидта æма сæ дзармадзæнтæй æхсун райдæдта. Фал уæддæр сурхæфсæддонтæн бангæстæй цæугæдони рахес били хай байахæссун æма сæ фæстæмæ ратæрунмæ гъавæг фашисттæн тухгин нижкъуæрд раттун. Октябри 236-аг дивизий хæйттæ архайдтонцæ сахар Днепропетровск исуæгъдæ кæнуни тугъдтити. Днепри сæрти хезуни рæстæг тугъдон æскъуæлхтдзийнæдтæ ке раивиста, уой туххæй æфсæддон еугондæн равардтонцæ кадгин ном «Днепропетровскаг» дивизий финддæс æма инсæй тугъдонæмæ ба – Советон Цæдеси Бæгъатæри ном (дивизий командир, болкъон Фесинаен – дуккаг хатт).

Номдзуд балхонæн еци хуæрзеуæг лæвæрд æрцудæй 1 ноябри, уой хæццæ ба инæлар-майори цин дæр ма.

1944 анзи 236-аг дивизи архайдта Рахесварс Украини сахартæ æма гъæутæ знагæй исæрбарæ кæнуни тугъдтити, 22 феввали Фесини дивизи фашисттæй исуæгъдæ кодта сахар Кривой Рог, бахъæрттæй Хонсайраг Бути билгæрæнтæмæ æма идарддæр рампурста Днестрмæ, фал раздæ-

ри уæззау цæфти фудæй æхсаргин тугъдони æнæнездзийнадæ фæссагъæссагдæр æй. Фесин нæуæгæй бахаудтæй сæйгæдонæмæ, æма е 'нæнездзийнадæ ку фæфæдæрдæр æй, уæд æй исæвардтонцæ игъустгонд ахургæнæндонæ – Мæскуй, УСФСР-и Сæйраг Совети номбæл фæстæгæфсæддон училищæй – хæцауæй. Бæрнон бунати уогæй, фæлтæрдгун æфсæддон фронтæн цæттæ кодта дæсни афицертæ.

Инæлар-майор И.Фесини 1948 анзи ахур кæнунмæ раивистонцæ Генералон штаби академимæ, анз фæстæдæр ба 'й исæвардтонцæ амунд ахургæнæндони хестæр ахургæнæгæй. Аци бунати уогæй, фæлтæрдгун балхон иссæй доцент, багъæуай кодта æфсæддон науки кандидати ном райсуни фæдбæл диссертаци, æ гъæздуг зонундзийнæдтæ æма тугъдон фæлтæрддзийнадæй рæдауæй хай кодта æмслужбæгæнгутæн.

Иван Фесин 1965 анзи æ карæмæ гæсгæ рацудæй пенсий. Отставка инæлар разæнгардæй архайдта æхсæнадон царди, берæ хæттити иуазæгуати адтæй Цæгат Иристони дæр, æма еци рæстæги æнæмæнгæ исæмбæлидæ Дзæуæгигъæуи æфсæддон училищæти курсантæ æма афицерти хæццæ, ракæнидæ син æ цардвæндаги хабæрттæ, зæрдигæй æримисидæ æ тугъдон лимæнти, радзоридæ син уони æскъуæлхтдзийнæдти туххæй, æригон æфсæддонтæн бафæдзæхсидæ, цæмæй æновуд уонцæ ци æфсæддон дæсниадæ равардтонцæ, уобæл, еци гъуддаги бацæуæгæй лæгигъæдгун унмæ куд тундзонцæ, æвæллайгæй куд архайуонцæ нæ Фидибæсти Гæрзефтонг тухти намусгин æгъдæутæбæл сæхе æнтæстдзийнæдтæ æфтаунбæл.

Иван Фесин æ уæлзæнхон цардæй рахецæн æй 1991 анзи декабри. Байвардтонцæ 'й Мæскуй Новодевичьей уæлмæрдти. Намусгин балхони ном дзиллæй иронх нæй, кадæгонд ин цæуы. Мæнæ дæлдæр къари ци монумент уинетæ, е æ номерæнæн æвæрд æрцудæй Ростови облæсти æ райгурæн хутор Муравлевой.

Æрмæг мухурмæ
бацæттæ кодта
ГÆТИЙТИ Светланæ.

АХСГИАГ ФАРСТА

ѡМЗУНД-ѡМВѡНДЕЙ ГЪѡУАМА АРХАЙѡН ЗНАГГАДЕГ ѡНГУТИ НИХМѡ

1 – Дагѡстани ци террористон фудракѡндѡ цѡттѡгонд цудѡй ѡндегѡй, еудадзуг нѡмѡ знаггадѡгѡнѡги цѡстѡй кѡцѡй кѡсунцѡ ѡма нѡмѡ ѡвѡрхѡудзийнѡдтѡй кѡцѡй ѡвѡдунцѡ, уоми 'нцѡ ѡ уѡдѡтѡ. Ѧ нисанеуѡг дѡр бѡлвурдѡй бѡрѡг ѡй – Цѡгат Кавкази мѡдѡги уѡвѡр нѡххѡлхѡйтѡ кѡнун. Фудгѡнгутѡ сѡ уодти мѡгурдзийнѡдѡй уотѡ ѡнгѡл ѡнцѡ ѡма син бантѡсдзѡнѡй ами аллихузон динти минѡвѡртти 'хсѡн хѡлар рахастдзийнѡдтѡ фѡхалун, фѡккѡрѡдземѡ сѡ кѡнун. Фал уомѡй хѡѡбѡр рѡдуйунцѡ, сѡ мѡнгард фѡндитѡй неци рауайдзѡнѡй. Абони уѡрѡсѡйаг ѡхсѡнадѡ фѡдарѡй лѡдѡруй уой, ѡма нури цардарѡзти вазугин уѡвѡрти нѡ сѡйрагдѡр ервѡзунгѡнѡг ѡй нѡ еудзийнѡдѡ, айдагдѡр нѡ ѡмзунд-ѡмвѡндѡ архайди фѡрци нин бантѡсдзѡнѡй нѡ цардиуѡгѡ сабур ѡма зѡрдѡмѡдзѡгѡй аразун. Дзиллѡ 'й уинуй, фудгѡнгутѡ ци ѡвѡрхѡудзийнѡдтѡ аразунцѡ, етѡ цѡйбѡрцѡбѡл ѡлгыстаг ѡнцѡ, адѡймагуарзондзийнѡдѡн си бунат ѡгириддѡр кѡ нѡйѡс, нѡ кѡрѡдзѡбѡл нѡ мѡстѡйдзѡгѡй ардауѡг кѡ 'нцѡ, уой.

Уомѡ гѡсгѡ ба гѡуѡма ѡвдесѡн еудзийнѡдѡ ѡма нѡ царди сабурдзийнѡдѡ багѡѡуай кѡнѡн нѡ ѡмзунд-ѡмвѡндѡ архайди фѡрци.

Ѧхсѡнадѡ уинуй, уѡхѡн фудракѡндти адѡймагдзийнѡдѡн бунат кѡ нѡйѡс, е ѡй ардауѡн мѡдзѡл. Нѡ республикѡ тухи структуритѡ дѡр сѡ архайд аразунцѡ карздѡр хузи фѡткѡмѡ гѡсгѡ. Ѧнхѡст кѡнунцѡ ѡхсѡнадон бунѡттѡ, базарадон центртѡ, социѡлон кѡсѡндѡнтѡ багѡѡуай кѡнунѡ мѡдзѡлтѡ. Уой хѡццѡ ба ма Сергей Мѡнѡйло Цѡгат Иристонѡ цѡргутѡн бафѡдзѡхста, цѡмѡй сѡхе гѡѡуай кѡнѡнцѡ тухстаг уѡвѡртѡй, фуртѡси хай ма фѡуѡнцѡ:

– Ардаугути кѡуѡр уомѡ бѡллуѡ, фѡндуй сѡ еугур Цѡгат Кавкази аллихузон динти ѡма адѡмти 'хсѡн буцѡутѡ ракѡхун. Уомѡй си кѡ неци рауайдзѡнѡй, е ни фѡдарѡй ѡруѡгѡс кѡнуй. Ѧцѡг, нѡ еугурдѡр гѡѡуѡма лѡмбунѡгдѡр, кѡѡрцѡсдѡр уѡн! Айдагдѡр официѡлон дзиллон хабархѡсѡсѡг фѡрѡзнѡтѡбѡл ѡуѡндѡтѡ. Ѧнсуѡвѡрон Дагѡстанѡн ба мѡ зѡрдѡ уой зѡгѡй, цѡмѡй уодѡй фѡдар уонцѡ. Дагѡстани разѡмонѡг Сергей Мѡликови хѡццѡ телефонѡй дзурдтон. Загѡн ин, Иристон цѡттѡ 'й фѡйѡгѡз кѡнунѡ. Еугур фудгѡнгутѡ дѡр ѡфхуѡрд кѡ ѡрцѡудзѡнѡнцѡ, е ми ѡруѡгѡс кѡнуй, – загѡтѡ Сергей Мѡнѡйло.

Республикѡ Цѡгат Иристон – Алѡний Сѡргѡлѡуѡгѡ ѡма Хецауѡди пресс-службѡ

Дагѡстани республикѡ ка 'рцудѡй ѡма ѡвуд адѡм кѡми бѡстѡлдѡнцѡ, еци террористон фудракѡндѡй куд ѡнѡгѡнѡ Уѡрѡсѡй, уотѡ Цѡгат Иристонѡ цѡргутѡ зѡрдѡитѡ дѡр хѡѡбѡр фѡрристанѡцѡ. Аци ѡвѡрхѡу цауѡ фѡдбѡл хѡнц кѡнгѡй, нѡ республикѡ арѡзт ѡрцудѡй номерѡни мѡдзѡлтѡ. Зѡгѡн, Дигори райѡни минѡвѡртти Ѧмбурди сѡрдар Гуцѡти Олег ѡма фѡсѡвѡди социѡлизѡций центри хайди хѡѡлпѡресѡй сахар Дигорѡй бѡрѡгѡстѡу фѡзѡ изѡрѡй рѡцудѡй акци «Имѡсѡни цирѡгѡ» – ци мѡдѡдзин цирѡгѡтѡ си иссугѡтонцѡ, уонѡй рауадѡй финст: «Нет терроризму!..» Аци номерѡн мѡдзѡли архайдтонцѡ сахарѡ цѡргутѡ, райѡни ѡхсѡнадон организѡцѡтѡ, мѡдгѡуддѡгути ѡма культури хайѡдти косгутѡ.

ГЪѡУАМА КЪѡРЦГЪОСДѡР УѡН

Цѡгат Иристонѡ Нѡцион музѡйѡ ѡрѡги кадгин уѡвѡри ци равдѡст байгон ѡй, уоми ѡвѡрд ѡрцудѡнцѡ, Устур Фидибѡстон тугѡди рѡстѡг немѡуѡг фашистон ѡрдонгтѡ Советон Цѡдѡсѡмѡ 'рбѡлѡборгѡй, рѡстѡгмѡ ци зѡнхѡтѡ байхѡстонцѡ, уонѡми сабур цѡрѡг адѡмѡн ци фудмиутѡ ѡма ѡзнаггадѡ кодтонцѡ, уобѡл дзѡрѡг кѡртѡ ѡма архивон документтѡ.

Равдѡст игон кѡнгѡй Цѡгат Иристонѡ ветерѡнти Советѡ сѡрдар Фриѡти Хѡзбѡг ѡ радзубѡндѡй уотѡ загѡтѡ:

– Аци равдѡст хуннуй «Бѡз срока давности». Гѡма, кѡд Устур Фидибѡстон тугѡд раги фѡцѡй, уѡддѡр ин ѡ цаутѡ ѡма хѡбѡрттѡ ѡвгѡд рѡстѡгѡти амѡнат иссѡнцѡ, зѡгѡгѡ, нимѡйѡн нецихузи ес. Уони гѡѡуѡма нѡ

зѡрдѡбѡл дарѡн, зундѡмонѡг ѡма нѡфсѡдѡттѡг нин гѡѡуѡма уонцѡ. Уомѡн ѡма абони нѡуѡгѡгѡй фашизм ѡма нацизм сѡ сѡртѡ исдѡрдтонцѡ, ѡма бѡбѡй нѡ багѡудѡй сѡ нѡхмѡ карз тохи бѡцѡн.

Равдѡсти нѡсан ѡй дзилли, уѡлдайдѡр ба ирѡзгѡ фѡлтѡрѡти зѡрдѡтѡбѡл ѡрлѡуѡн кѡнун, советон сабурцѡрѡг адѡм ци ѡвѡрхѡудзийнѡдтѡ бѡвзурстонцѡ, нацистѡи кѡхтѡй цагѡди ка фѡцѡй, уони ѡримѡсунѡн, уѡдѡтѡ знагѡн агѡз ка кодта, уони дѡр равдѡсун.

Аци проектѡн ѡ ахсѡгѡдзийнѡдѡ уѡлдай фѡуѡѡлиѡдѡр ѡй, ѡрѡги Дѡрбѡнт, Махѡчкалѡ ѡма Севѡстѡполи ци фудбѡлѡхтѡ 'рцудѡй, уонѡмѡ гѡсгѡ – еци ѡвѡрхѡу цаути нѡхмѡ ѡнѡнзийнѡдѡ исѡвзурѡн кѡнун.

Гѡѡуѡма ни алкѡдѡр лѡдѡрѡ, Хуцауѡй ка нѡ тѡрсуй, ѡфсѡрѡмѡ ѡма ѡгѡдуѡи сѡрти ка рахѡзтѡй, еци фудракѡндѡ исѡразгѡтѡй алкѡдѡр закѡни размѡ дзуѡп кѡ рѡтдзѡнѡй, уой. Цѡйбѡрцѡдѡр рѡстѡг ку рѡцѡуѡ, уѡддѡр уѡхѡн фудракѡндѡнѡн ирѡнхѡнѡн ѡма хѡтиргѡнѡн нѡйѡс.

Цѡѡх арѡи буни сабур цардѡй хуѡздѡр неци ес. Ѧма си гѡѡуѡма рѡстзѡрдѡй байлѡгѡ кѡнѡнцѡ нѡ адѡми ирѡзгѡ фѡлтѡртѡ. Е ба кѡнгѡ 'й фицѡгѡидѡр нѡйѡргутѡй – уонѡй алкѡдѡр гѡѡуѡма бѡлвурдѡй зона, ѡ сувѡллон кѡми 'й, ци косуй, цѡбѡл гѡуди кѡнуй ѡма циѡѡвѡр зундбѡл хуѡст ѡй, уой. Цѡмѡй, ѡрѡги Дагѡстани республикѡи ци фудракѡндѡ 'рцудѡй, уѡхѡн фидбилѡзтѡ ма 'руѡдзѡн, нѡхе дѡр ѡма, нѡ аллиѡвѡрс ка ѡй, уони дѡр багѡѡуай кѡнѡн.

Ахѡд, сувѡллѡнтѡмѡ Интернетѡи социѡлон хѡзѡи нѡффѡнсунцѡ бустѡги ѡцѡгѡлон адѡм. Ѧхѡцѡйѡи син зѡрдѡитѡ байѡвѡрунцѡ ѡма си фѡйѡгорунцѡ, бѡрѡ адѡм кѡми ес, уѡхѡн бунѡттѡи ести ѡзнаггадѡ исѡразун, уордѡмѡ рѡмѡдзѡн ѡрѡмѡг бѡхѡссун. Уомѡ гѡсгѡ нѡ гѡѡуѡй кѡѡрцѡгѡсдѡр ун.

Мѡнѡ кѡ туххѡй ѡй нѡ дзубѡнди, уѡхѡн равдѡститѡ агѡз ѡнцѡ нацизм ѡма терроризмѡ ѡцѡг цѡсгон равдѡсунѡн, нѡ дзиллѡмѡ патриѡтизм ѡма хѡлардзийнѡди ѡнѡрѡнтѡ ѡвзурѡн кѡнунѡн.

«ѦНѦМѡЛТѡ ПОЛК»

ХЪАЗБЕГИ Нѡмбѡлатѡ фурт Тамбий

ХЪИБИЗТИ Дѡвѡди фурт Алѡксѡндр (1914-1995)

ХЪИБИЗТИ Дзѡхѡй фурт Сергей (1915-1944)

ХЪѡЛИЦТИ Гѡтѡгѡѡзи фурт Гѡбѡц

Утром 6 июня 1944 г. операция «Оверлорд» началась. Как отмечал Маршалль, «в день высадки западные союзники подняли в воздух до 6700 самолетов, которым противостояли всего лишь 319 немецких машин». Курт Типпельскирх писал: «С наступлением рассвета авиация и корабли засыпали северное побережье Нормандии от реки Ори до залива Гран-Ве и далее градом авиабомб и снарядов. Они подавляли немецкие батареи, разрушали оборонительные сооружения, сметали проволочные заграждения, уничтожали минные поля и повреждали минные линии связи. Под прикрытием этого адского огня к берегу подошли десантные суда».

И все же, несмотря на явное преобладание англо-американских сил, немцы сумели организовать контратаки. Благодаря этому, как отмечал Типпельскирх, «американцы в своих районах высадки в течение всего дня не вышли за пределы захваченных узких плацдармов. Особенно тяжело пришлось двум полкам, наступавшим в районе Вьервилля: они натолкнулись здесь на 352-ю дивизию... Наступавшие американцы понесли тяжелые потери, и временами даже казалось, что они не смогут удержаться».

Сообщая Сталину 7 июня о ходе операции, Черчилль писал: «Мы переправились с небольшими потерями. Мы рассчитывали потерять около 10 тысяч человек. Мы надеемся иметь сегодня к вечеру на берегу большую часть четверти миллиона человек, включая значительное количество бронетанковых сил, выгруженных на берег со специальных судов или дошедших до берега своим ходом».

ГЛАДКО БЫЛО НА БУМАГЕ...

Десант союзных войск в Нормандии сделал реальным кошмар войны на два фронта и вновь реанимировал активность военных заговорщиков. 20 июля 1944 года ими были предприняты покушение на жизнь Гитлера и попытка захвата власти в Берлине. Многие из заговорщиков надеялись заключить сепаратный мир с западными державами и продолжить войну против СССР. Однако заговор провалился. Многие немецкие офицеры и генералы были арестованы и казнены.

Тем временем с 6 июня по 24 июля союзники наращивали свои силы на французском побережье, лишь отчасти продвигаясь вперед. За это время во Францию было высажено 2 876 439 военнослужащих США, Великобритании и Канады и огромное количество военной техники. 25 июля развернулось наступление вглубь Европейского континента. 30 пехотным и 13 танковым дивизиям союзников противостояли около 20 пехотных и 8 танковых дивизий немцев, насчитывавших, по словам Типпельскирха, не более «50% штатной численности и не располагавших к тому же сколько-нибудь значительной авиаци-

онной поддержкой». В середине августа был осуществлен десант на юге Франции и, быстро подавив сопротивление сравнительно слабым немецким частям, союзники двинулись на север.

24 августа англо-американские войска вошли в Париж, и Эрнест Хемингуэй, сопровождавший американские войска в качестве военного корреспондента, описывал, какое волнение он испытал, когда в свой бинокль увидел

подготовкой к боевым действиям американских солдат и офицеров, составлявших большинство экспедиционного корпуса.

Хастингс писал: «Некоторые американские соединения оказались опасно неподготовленными; ими руководили командиры, недостаточно компетентные для выполнения той задачи, которую предстояло решать... С первого и до последнего дня войны американскую армию никогда нельзя

замечал: «Количество боеприпасов для стрелкового оружия в немецкой пехотной роте более чем в два раза превышало аналогичный комплект в американской пехотной роте: 56 000 патронов и 21 000». Лишь после войны выяснилось, что американского солдата не хотели перегрузить боеприпасами за счет продовольствия, которое он таскал в вещевом мешке.

Имея в два раза меньше боеприпасов, чем немцы, американ-

в штабах, кроме войсковых, женщинами, а также изъять излишний обслуживающий персонал из частей ВВС».

Несмотря на то, что силы союзников на Западном фронте существенно превышали немецкие (по личному составу соотношение равнялось 2:1, по бронесилам – 4:1, по авиации – 6:1), германская армия начала 16 декабря 1944 года наступление на бельгийском плато Арденн. Объясняя мотивы немецких действий, английский историк Честер Уилмонт утверждал: «Германское наступление в Арденнах было военным по своей природе и являлось ответом Гитлера на провал попыток союзников использовать свои возможности осенью. Но оно имело и политическую цель, так как Гитлер стремился расколоть Великий Союз, заставить союзников подписать компромиссный мир и не пустить русских в Германию».

Ч. Уилмонт называл это наступление «Пирл-Харбором войны в Европе». Оборона союзников была прорвана, а американские части в Бастони были окружены. Большое число американских самолетов было уничтожено на земле. Было захвачено немало пленных, среди которых оказался и будущий американский писатель Курт Воннегут. 1 января 1945 года немцы перешли в наступление в Эльзасе.

6 января 1945 г. Черчилль направил Сталину послание, которое гласило: «На Западе идут очень тяжелые бои, и в любое время от Верховного Командования могут потребоваться большие решения. Вы сами знаете по Вашему собственному опыту, насколько тревожным является положение, когда приходится защищать очень широкий фронт после временной потери инициативы. Генералу Эйзенхауэру очень желательно и необходимо знать в общих чертах, что Вы предполагаете делать, так как это, конечно, отразится на всех его и наших важнейших решениях... Я буду благодарен, если Вы сможете сообщить мне, можем ли мы рассчитывать на крупное русское наступление на фронте Вислы или где-нибудь в другом месте в течение января или в любые другие моменты, о которых Вы, возможно, пожелаете упомянуть».

Получив послание Черчилля 7 января, Сталин ответил в тот же день: «Мы готовимся к наступлению, но погода сейчас не благоприятствует нашему наступлению. Однако, учитывая положение наших союзников на западном фронте, Ставка Верховного Главнокомандования решила усиленным темпом закончить подготовку и, не считаясь с погодными условиями, открыть широкие наступательные действия против немцев по всему центральному фронту не позже второй половины января. Можете не сомневаться, что мы сделаем все, что только возможно сделать для того, чтобы оказать содействие нашим славным союзным войскам».

Юрий ЕМЕЛЬЯНОВ, историк.
Газета «Советская Россия»
от 01.06.2024 г.

Фото взяты из соцсетей
(Продолжение следует).

Генерал Дуайт Эйзенхауэр, верховный главнокомандующий экспедиционными силами союзников, отдает последние приказы перед погрузкой десантников в транспортные самолеты, готовые к вторжению в Нормандию. 5 июня 1944 года

«серый и как всегда прекрасный город». Американский генерал Омар Брэдли писал: «К 1 сентября на Западном фронте осталась жалкая горстка деморализованных солдат противника... Мы победно шествовали по дорогам Европы, исполненные оптимизма и радужных надежд... Поражение противника восточнее Парижа было столь сокрушительным, что наши войска, несущиеся стремительно вперед на 2,5-тонных грузовиках, начали считать столь стремительное наступление предвестником скорой переброски на китайско-бирманско-индийский театр военных действий. Это чувство оптимизма охватило даже и штабы, офицеры которых без устали учитывали транспортные средства и вели разговоры относительно возможности попасть домой к Рождеству».

Однако, как признавал Брэдли, «сентябрь 1944 года отмечен в наших календарях как месяц большого банкротства... Наш рывок к Рейну оказался неудачным, и вместе с ним развеялась наша заветная мечта на скорую капитуляцию Германии». Почему же англо-американские войска, существенно превосходившие немецкие по степени и качеству вооруженности, «застрягли», по словам Брэдли, «в стальных зубах «линии Зигфрида»? В значительной степени это объяснялось «человеческим фактором», прежде всего низкой военной и психологической

было принять за что-либо другое, чем она была на самом деле – гражданские люди в военной форме... Там, где в немецкой армии офицеры составляли только 2,86% личного состава, в американской армии их было 7%, причем многие из них ни разу не побывали даже вблизи от фронта».

Хастингс отмечал, что, оказавшись в вооруженных силах, все, кто мог себе это позволить, старались устроиться в те рода войск, которые не были связаны с действиями на поле боя. Он писал: «Во время Второй мировой войны молодые англичане из привилегированных слоев общества все еще тяготели к пехотным и танковым полкам, в то время как их американские двойники предпочитали более престижные назначения в авиации, в управлении стратегических служб, на административные должности в армии или в дипломатическом ведомстве. Служба в качестве офицера в боевых подразделениях на фронтах так и не стала модной среди молодых американцев... Это дает основание считать, что «зубы» американской армии были серьезно затуплены, так как в армии отсутствовала определенная часть наиболее способных и подходящих для военного дела солдат и офицеров».

Немало потерь несла армия из-за плохого владения оружием и, как ни странно, недостаточной вооруженности солдат. Хастингс

солдаты получали гораздо более весомые продовольственные пайки, чем немецкие. Макс Хастингс писал: «Ежедневный рацион каждого американского солдата в Нормандии составлял шесть с половиной фунтов против трех фунтов с небольшим у немецкого солдата». При этом у американцев был определен «размер сладостей в одну унцию, бисквитов в две унции и один пакет жевательной резинки для каждого человека». В результате американским солдатам было трудно проходить со своими туго набитыми вещевыми мешками там, где расстояние между стенами было невелико, и они ругали английские вагоны за слишком узкие двери.

И все же, несмотря на заботу о продовольственном снабжении, американцы, как и во всех войнах, в которых они участвовали со времен Войны за независимость, плохо переносили условия некомфортной военной жизни и часто болели. Меткая стрельба немцев и болезни наносили ощутимый урон американской армии. По словам Типпельскирха, «американская пехота непрерывно несла значительные потери, к тому же многие выбывали из строя по болезни. Утечка живой силы постепенно приняла такие размеры, что командованию для увеличения боевой численности своих дивизий пришлось... произвести по возможности в массовых размерах замену мужского персонала

Мартин Лютер КИНГ (1929-1968), америкаг бартæгъæуайгæнæг, сабурдзийнади Нобели премий лауреат: «Дуйней еугур бæлæхтæн дæр сæ устурдæр æй тугъд. Е адæмтæн бавзарун кæнуй æверхъау гъезæмæрттæ æма фудракæндтитæ: фехалуй дин, паддзахæдтæ, бийнонтти цард. Цийфæнди æрдзон фидбилизæй дæр е æбуалгъдæр æй...»

ЕВГЪУД БОНБÆЛ ХОР КÆД НÆ КÆСУЙ, УÆДДÆР НИН НÆ АБОНИ НАД РОХС КÆНУЙ...

«ЕНЕМЕЛГЕ ПОЛК»

ЦÆРИКЪАТИ Туйгъани фурт Иса (1906-1969)

«МÆ ЦЪÆХ САБИЙ МИН ИСКАЕНЕТАЕ АККАГ БАДАРУНМÆ АЕД КАДÆ МÆ НОМ...»

Гурджибети Блашка, нæ алæмæти искурдиадæгин поэт, е 'мдзæвгитæй еуеми («Мæлæг æфсæддон») уотæ финста:

Кæд ма ес æфсæддон будури æгас,
Уæд тагъд æрцæуæд мæмæ ардæмæ!
Рохс нæбал уиндзæнæй нуртæккæ мæ каст, -
Æд кадæ фæццæун æз мæрдтæмæ.

Фæххæссæд ми зæрдихалæн нистауæн,
Базонунмæ хъурмæй мæ мадæмæ:
Дзæгъæд, куд сомий æфстауи Хуцауæн,
Гъæуагкин нæ байзæдтæн кадæмæ...

Аци мæгурдæйраг æфсæддонæн уодхари зæгъуйнæгтæ Блашка куд зæрдистæй финста, е ни æруагæс кæнуй, уомæ гæсгæ æма куд 1904-1905 æнзти уруссаг-япойнаг тугъди архайæг, уотæ æхуæдæг берæ фæуидта мæлæтдзаг цæф тугъдонти гъезæмæрттæ. Æхуæдæг дæр, гъулæггагæн, бастъалдæй 1905 анзи 18 июни (зæронд нимадæй) еци тугъди.

Аци хабæрттæ абони ба уомæ гæсгæ æримистан, æма рæстæгутæ куд өвгъуйгæ цæунцæ, уотæ, гъулæггагæн, нидæндæр кæнуй рагондзамайнаг тугъдтити имисуйнадæ. Æма е ба раст нæй. Тугъди исконд уæхæн æй, æма еугур рæстæгути дæр æ æверхъаудзийнæдтæй гъезæмарæ кодта адæми, еугур рæстæгути дæр си адтæй уоми архайгити лæгдзийнæдтæ, гъезæмæрттæ... Уомæ гæсгæ ба сæ имисун æма зæрдæбæл дарун гъæуй.

Еци гъуддаги хуарз хъæппæрес равдиста нæ республики æндагон рахастдзийнæдти æма национ политики министрæдæ – Уæрæсей тугъдон-историон æхсæнадæ – арæзт æрцудæй равдист «Æности æхсæнти». Æ нисанеуæг æй, нæ Фидибæсти историон цаутæй дзиллæн минкыйдæр зонгæ ка 'нцæ, уони хæццæ фулдæр адæми хæстæгдæр базонгæ кæнун. Равдисти исарæзт хуарзбæл банимадтонцæ Уæрæсей тугъдон-историон æхсæнади сæрдар Владимир Мединский æма нæ республики Сæргълæууæг Сергей Меняйло. Куд исбæрæг æй, уотемæй, Сергей Меняйло Севастополи губернатор уогæй, цуппар анзей дæргъи адтæй еци æхсæнади регионалон хайади сæрдар.

Равдисти фæууинæн ес XVIII æноси кæронæй райдайгæй, ирстойнæгти хъайтардзийнади æвдесæнтæ: архивон документтæ, къартæ, хуæрзеугутæ, тугъдон турусатæ. Фиццаг уæхæн фудæвзарæнти, 1877-1978 æнзти, уруссаг-турккаг тугъд ку цудæй, уæд Терки облæсти Дзæуæгигъæуи зилди цауæйнæнтæй

арæзт бæхгин дивизионæн æ устур лæгдзийнадæ æма тугъдон æскъуæлтдзийнæдти туххæй исаккаг кодтонцæ Геуæргий туруса, паддзах Александр Дуккаг ба сæ исхуарзæнхгин кодта æ грамотæй.

Тугъди фæсте дивизион ихæлд æрцудæй, фал бабæй 1890 анзи паддзахадæ фæдздзурдта, æфсæддон служби фæлтæрддзийнадæ кæмæ адтæй, еци адæммæ, æма бабæй уонæй исаразтонцæ ирстойнæгти нæуæг бæхгин дивизион. 1897 анзи ин лæвæрд

æрцудæй император Николай Дуккаги штандарт вензели хæццæ.

Фæстæдæр ирстойнæгтæ сæхе лæгигъæдгунæй равдистонцæ уруссаг-япойнаг тугъди 1904-1905 æнзти. Дуйней æхсæнадон-политикон уавæр инсæйæймаг æноси райдайæни ахид раййевæ-баййевæ кодта, æма рæстæгути æзнæт фæззæлæнти не 'мбæстæгтæ еудадзугдæр уиуонцæ сæ паддзах Николай Дуккаги фарсмæ.

Фиццаг империалистон тугъди райдайæни махуæнттæй арæзт æрцудæй фæстæгæуæг бригадæ еуæндæс мин адæймагемæй. Фæстæдæр 6-аг бæхгин дивизион раййивтонцæ Кавказæг бæхбæлбадгити дивизионмæ. Тох кодтонцæ нигулæн-европаг, палестинаг-сирйяг æма берæ æндæр тугъдтити. 1915 анзи дивизион æййивд æрцудæй гъомусгин бæхгин полкмæ.

Равдисти ци историон цаути кой цæуй, етæ рæстæгути æзмæлæнтæ-æййевæнти кæд бустæги нæ фæссатар æнцæ, уæддæр сæ нæ адæми нури фæлтæртæ æнхæст хуарз нæ зонунцæ. Еци уавæр фæррæвдзæдæр кæнуни туххæй нæ республики цæуй бæлвурд

куст. Уой фæдбæл æндагон бастдзийнæдти æма национ политики министр Бæгъиати Алан уотæ зæгъуй:

– Рагон рæстæгути зингæ цаути туххæй нæмæ ци берæ æвдесæнтæ гъæуайгонд æрцудæй, уони хæццæ гъæуама зонгæгонд цæуонцæ, амал куд ес, уотæ фулдæр адæм. Æма нæ зæрди ес рæхги никкидæр ма ауæхæн равдист исаразун.

Равдисти ци берæ аллихузон къартæ фæууинæн ес, уонæй нæмæ кæсунцæ өвгъуд æности хъайтартæ, не 'мзæнхон сахъигурдтæ хъазахъаг афицерти уæледарæси. Уони сорæттæ исфæлгонц кæнунбæл лæмбунæг æма зæрдиагæй бакуста хузæгæнæг Лотити Игорь.

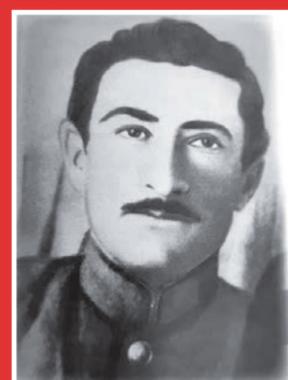
Мæздæги райони станицитæ Черноярски, Дзæрæсте (Новоосетиновка) æма иннетæми нæ адæмæй си цæрæг муггæгтæ, кæд бæрцæй уоййасæбæл берæ нæ адтæнцæ, уæддæр си алкæций æхсæнæй дæр рацудæй, номдзуд ка иссæй, уæхæн минæвæрттæ: Гульчити Сашко, Гучити Георги, Кукити Константин, Сансити Антон æма Хъубади, Агойти Захар, Лотити Никъала, Гажети Даниил, Хъужелти (Гульдети) Михал, Чихирести муггæги тугъдонтæ – етæ арфиаг фæд ниуагътонцæ нæ бæсти историй. Беретæ си иссæнцæ фæнзуйнаг æфсæддон архайгитæ. Фидибæсти рази сæ ардхуæрд нæ фæссайдтонцæ æма ин уодуæлдайæй хъазауат кодтонцæ не 'мзæнхон афицертæ, уруссаг-япойнаг æма фиццаг империалистон тугъди хъайтартæ Фидарати Афæхъо, Мистулати Елмæрза, Хугати Доментъи, Гурджибети Блашка, Æккæлати Заур, Дзотцойти Даниил, Хетæгкати Уасил, Дзæрæхохти Хаджи-Мурат æма иннетæ.

... Нæ радзубандий райдайæни Гурджибети Блашкай æмдзæвгитæй кæ кой искодтан, уой кæронбæттæни уодхаргæнæг æфсæддон уотæ бадодой кодта:

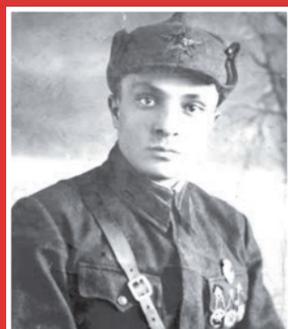
Мæ цъæх сабий мин искарнетæ аккаг
Бадарунмæ æд кадæ мæ ном;
Мæнæн ба, æуингæй, дзæгъетæ «рохсаг»,
Гъенур мæ цæфæй фæммæлун æнцон.

Æма ин æ еци уосиат нæ зæрдæбæл еудадзугдæр гъæуама дарæн. Нæ кæстæрти хуарзæн, сæ уодти рæсогдзийнадæбæл ауодгæй сæ гъомбæл кæнæн нæ фидтæлти арфиаг гъуддæгутæ зонунбæл, нæ Фидибæстæбæл æновуд унбæл...

Æрмæг мухурмæ бацæттæ кодта
ХЕКЪИЛАТИ Маринæ.

ЦÆРИКЪАТИ Туйгъани фурт Муса (1914-1981)

ЦÆРИКЪАТИ Туйгъани фурт Хасан (Мæнгæй) (1919-2005)

ЦÆРИКЪАТИ Туйгъани фурт Афæхъо (1917-1942)

